

СУРХОН ВОҲАСИДА АГРАР СОҲАДА АЁЛЛАРНИНГ ЎРНИ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.003>

*Жумаева Шоҳида Чориевна,
Термиз давлат университети ўқитувчиси*

Аннотация. Мақолада Сурхон воҳасида қишлоқ хўжалигининг чорвачилик соҳасида фаолият юритаётган хотин-қизларнинг ўрни, фермер аёлларнинг ушбу йўналишни ривожлантириши борасида олиб борган фаолиятлари таҳлилига бағишланган. Шунингдек, чорвачилик ва қишлоқ хўжалигининг бошқа тармоқлари билан шугулланаётган хотин-қизларга оилавий бизнесларини ривожлантиришида кредитлар ажратилиши ҳамда уш билан таъминлаш борасида олиб борилган ишлар тўғрисида ҳам маълумотлар берилади.

Калит сўзлар: хотин-қизлар, фермер хўжалиги, чорва, кредит, қишлоқ хўжалиги, бандликни таъминлаш.

**РОЛЬ ЖЕНЩИН В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ В
СУРХАНСКОМ ОАЗИСЕ**

*Джумаева Шоҳида Чориевна,
преподаватель Термезского государственного университета*

Аннотация. Статья посвящена анализу роли женщин, работающих в животноводческой отрасли сельского хозяйства Сурханского оазиса, деятельности женщин-фермеров в развитии этого направления. Также дается информация о проделанной работе по предоставлению займов и трудоустройству женщин, занимающихся животноводством и другими отраслями сельского хозяйства для развития их семейного бизнеса.

Ключевые слова: женщины, фермерских хозяйств, животноводство, кредит, сельское хозяйство, занятость.

**THE ROLE OF WOMEN IN THE AGRICULTURAL FIELD IN
SURKHAN OASIS**

*Jumaeva Shohida Chorievna
Teacher of Termez State University*

Abstract. The article is devoted to the analysis of the role of women working in the livestock sector of agriculture in the Surkhan oasis, the activities of women farmers in the development of this direction. Information is also provided on the work done to provide loans and employ women involved in animal husbandry and other agricultural sectors for the development of their family business.

Key words: women, economy, animal husbandry, credit, agriculture, employment.

Кириш. Сурхондарё вилоятида қишлоқ хўжалигининг барча тармоқларига хотин-қизларни ҳам кенг жалб этилиши, уларнинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокини кенгайтириш, бозор иқтисодиёти шароитида аёлларни муҳофаза қилиш, ишсиз аёлларни ишга жалб қилиш, ишлаб чиқаришни кенгайтиришда тадбиркор, ишбилармон аёлларга катта имкониятлар яратиб бериш масалалари бугунги куннинг долзарб вазифаси ҳисобланади. Мақолада аграр соҳада ижтимоий фаол хотин-қизлар фаолияти ҳамда уларнинг меҳнатидаги самарадорликлари баён этиш мақсади кўзланган.

Тадқиқот методологияси. Мақола тарихий таҳлил, қиёсий таққослаш, хронологик кетма-кетлик тамойилларига таяниб, аграр соҳада Сурхон воҳасида хотин-қизларнинг фаолияти ва уларнинг натижалари борасида таҳлилий маълумотлар ёритилди.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Мақола учун бирламчи маълумотларни Сурхондарё вилоят архивида сақланаётган 1096-фондидан олиш мумкин бўлиб, уларда хотин-қизларнинг жамоатчилик ташкилотларида олиб борилган ишлари бўйича ёзишмалари ва раҳбар аёл фермер хўжаликлари фаолияти билан боғлиқ муносабатлар таҳлили берилган. Шунингдек, сўнгги йилларда чоп этилган Ф.Жўраев, С.Иномова, Н.М.Рахматоваларнинг мақолаларида аёл фермерлар фаолияти, қишлоқ хўжалиги йўналишларида хотин-қизларнинг меҳнати тўғрисидаги маълумотлар берилган.

Таҳлил ва натижалар. Мамлакатимизда мустақиллик эълон қилинганидан кейинги давр ичида Сурхондарё вилоятида ҳам республикамизнинг бошқа ҳудудларида бўлгани каби аёллар масаласига катта эътибор берилди. Таъкидлаш жоизки, воҳада хотин-қизлар манфаатларини муҳофаза қилиш давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди. Ушбу масалада кенг қамровли Давлат дастурларининг қабул қилинганлиги ва изчиллик билан ҳаётга тадбиқ этилганлиги шундан далолатдир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1995 йил 2 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат ва ижтимоий қурилишида хотин-қизларнинг ролини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-1084-сонли [1] ва 1999 йил 17 мартдаги “Хотин-қизларнинг ижтимоий муҳофазасини кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-2246-сонли [2] Фармонлари асосида кенг кўламда ишлар олиб борилиб, хотин-қизлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида мамлакатимизда ижобий натижаларга эришилди. Зеро, умуммиллий сиёсатнинг маъноси – хотин-қизларни ижтимоий жиҳатдан қўллаб қувватлашга қаратилган давлат сиёсатини умумжамят ишига айлантириш демакдир [3]. Шу жиҳатдан Республика хотин-қизлар қўмитасининг тавсиясига кўра, шаҳар ва вилоят хокимликлари хотин-қизлар қўмиталари қошида 1991 йилда “Тадбиркор аёл” уюшмалари тузилди. “Тадбиркор аёл” уюшмаси аввал бошида аёллар тадбиркорлиги истиқболларини намоён этиш мақсадида 1991 йилда ўн икки нафар тадбиркор аёл томонидан ташкил этилган бўлиб, республикада хотин-қизлар тадбиркорлигининг ижобий салоҳиятини очиб беришни ўз

олдига мақсад қилиб қўйган эди [4]. Ушбу уюшма вилоятдаги 5 мингдан ортиқ тадбиркор аёлларни бирлаштирди [5].

Шунингдек, вилоят Меҳнат ва аҳолини муҳофаза қилиш бош бошқармаси, хотин-қизлар кўмиталари, «Тадбиркор аёл» уюшмаси томонидан 2005 йилда аёлларни тадбиркорлик фаолиятига жалб этиш мақсадида 20 нафар аёллар тадбиркорлик фаолиятига ўқитилди [6]. Таъкидлаш жоизки, аёлларнинг ҳар томонлама қўллаб-қувватланиши натижасида, хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни мустаҳкамланмоқда.

Сурхондарё вилояти хотин-қизлар кўмитасининг Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 25 майдаги «Ўзбекистон хотин-қизлар кўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ги ПФ-3434-сонли Фармонида кўра хотин-қизларни иш билан таъминлаш ва уларнинг ижтимоий, меҳнат ҳуқуқларини таъминлаш соҳасидаги муаммоларнинг ечимини таъминлаш борасида [7], жумладан, ушбу даврда ишсиз аёллар учун уй меҳнатини ташкил қилиш, оилавий тадбиркорлик, чорвачилик, паррандачиликни ривожлантириш бўйича кўрсатувлар Марказий телеведениа орқали намойиш этилди [8]. Ушбу тарғиботлар натижасида хотин-қизларнинг қишлоқ хўжалиги соҳасида касбий маҳоратларини ошириш, тажриба алмашиш, аграр соҳада хотин-қизларнинг сафини кенгайтиришга эришилди. Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун иш билан таъминлашга кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан 2006 йилда 1574 нафар оилавий тадбиркорларга вилоят банклари билан тузилган шартномага асосан чорвачиликни ривожлантириш, сутчилик чорва моллари ва сутни қайта ишлаш учун асбоб-ускуналар сотиб олиш ҳамда иссиқхоналар қуриш мақсадида 791,4 млн сўм миқдорида кредит ресурслари ажратилди [9]. Бундан мақсад, ижтимоий ҳаётнинг ҳар бир соҳасида аёлларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, қишлоқ ҳудудларида тадбиркорлик ишига жалб қилиш ҳамда уларнинг ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилишдир.

Шу билан биргаликда, воҳада ишбилармон аёлларга ижтимоий-иқтисодий ҳаётнинг барча тармоқларида ишлаш имкони яратилди. Жумладан, қишлоқ хўжалигининг асосий йўналишидан бири бўлган чорвачилик соҳасида ҳам кўплаб аёл фермерлар фаолият олиб борди. Натижада, аграр соҳада чорвачилик тармоқларини ривожлантириш, чорва молларини парваришлашни ташкил этишда ҳамда кўмаклашиш борасида қишлоқ жойларида истиқомат қилаётган хотин-қизлар улуши ортди. Дарҳақиқат, давлатга чорва моллари бош сонини оширишда ҳамда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва чорва молларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишда воҳа аёлларининг хизматлари беқиёсдир. Вилоятимизда аёлларимиз ўзининг матонати билан эркаклар билан бир қаторда кичик корхона, хиссадорлик жамиятларида, уюшмаларида, чорва фермер хўжаликларида ҳам фаол меҳнат кўрсатаётдилар.

Шундан келиб чиқиб, 1995 йил вилоятда қишлоқ хўжалигининг чорвачилик соҳасида ўзининг самарали меҳнати билан Денов туманидан

фермер хўжалиги бошқаруви раиси Хушвақтова Гули, Ангор туманидан Маманова Сарвар, Гафорова Ражабгул, Маҳамова Ойимхол, Кумқўрғон туманидан Курбонова, Сувонова, Жўраева, Қорахоновалар элга танилди. Хусусан, Ангорлик фермер хўжалиги бошқаруви раисаси Маманова Сарвар 1995 йил 300 бош қорамол олиб 1995 йил ҳисобига давлатга 10 тонна гўшт топшириб, 50 та соғин сигирдан 31 бузоқча олган ҳамда 41 гектар ер майдонидан давлатга 35 центнердан ғалла топширди. Туман хокимининг қарори билан ушбу фермер хўжалиги ер майдони 83 га етказилди. Шундан 41 гектар ерга беда, 42 гектарига эса ғалла экилиб давлатга 35 центнердан ғалла топширилди [10].

Шунингдек, давлатимиз томонидан нафақат қишлоқ хўжалигида, балки барча ижтимоий-иқтисодий соҳаларда аёлларнинг хизмат қилиши учун имкониятлар яратилди ҳамда уларни қўллаб-қувватлаш, ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга алоҳида эътибор берилди. Масалан, воҳада хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш фонди “Бизнес-фонд” 1995 йил ноябрь ва 1996 йил I чораги давомида тадбиркор аёлларни қўллаб-қувватлаш мақсадида маиший хизматни ривожлантириш, тикув-бичув цехларни ишга тушириш, қандолат ва ширинликларни тайёрлаш цехларни ташкил этиш, жамоат овқатланиш пунктларини очиш учун 10 та аёлга 5 100 000 сўм кредит маблағлари ажратди [11]. 2002 йилда воҳамизнинг 1 800 995 нафар аҳолисининг 894 405 нафарини хотин-қизлар ташкил этиб, шундан Республика, вилоят, туман олий бошқарув органларида 53 нафар аёл фаолият олиб боришди ҳамда илм-фанда 354 нафар, саноатда 4161 нафар, соғлиқни сақлаш, жисмоний тарбия ва спортда 18 741 нафар, халқ таълимида 27 839 нафар, алоқада 536, транспортда 1156, тайёрлов соҳасида 724, савдо ва умумий овқатланишда 2163, маиший хизмат кўрсатишда 1054 нафар, геологияда 98, моддий-техника таъминотида 851, молия, кредит, суғурта ва пенсия таъминотида 995 нафар, қишлоқ хўжалигида 50 452 нафар хотин-қизлар меҳнат қилишган [12]. Бундан кўришиб турибдики, вилоятимиз аёллари нафақат қишлоқ хўжалиги йуналишларида, балки ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳаларида ҳам фаол меҳнат қилишиб, воҳамиз ривожига ижтимоий-сиёсий фаолликлари билан ўз ҳиссаларини қўшиб келган.

Фермерчилик фаолиятини ривожлантириш борасида 2003 йил 27 октябрдаги «2004-2006 йилларда фермер хўжаликларини ривожлантириш концепцияси тўғрисида»ги ПФ-3342-сонли Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони қабул қилиниши фермер хўжаликларининг ривожланиш самарадорлигини янада оширди. 2004 йил 25 майдаги “Ўзбекистон хотин-қизлар Қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”даги ПФ-3434-сон Фармони ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 29 июндаги 299-сонли қарори вазифаларидан келиб чиққан ҳолда маънавий-маърифий, ижтимоий-сиёсий аҳамиятини кенг тарғиб қилиш мақсадида 120 та ҚФЙларида, 658 фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларида, 67 та коллеж ва академик лицейларда, 820 та мактабда, 310 та корхона ва ташкилотларда, 88 ширкат ва 591 та фермер

хўжаликларида тарғибот ва ташвиқот ишлари олиб борилди [13]. Бунинг натижасида, қишлоқ ҳудудларида аёллар тадбиркорлик фаолиятига жалб қилиниб, вилоятда қишлоқ хўжалиги ва уларнинг барча тармоқларини ривожлантириш ва барқарорлаштириш, иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш борасида салмоқли натижаларга эришилди. Хусусан, 2004 йилда саноатда ялпи ишлаб чиқариш ҳажми 9,2 фоизга, қишлоқ хўжалигида 6,7 фоизга, савдода 73 фоизга, маиший хизмат кўрсатишда 42,6 фоизга, пулли хизмат кўрсатишда 11,7 фоизга, ташқи иқтисодий алоқаларда 49,6 фоизга ўсишга эришилди [14].

Шу билан биргаликда фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш кучлари ва ишлаб чиқариш муносабатларини бозор тамойиллари асосида ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2004 йил 26 августда янги таҳрирдаги «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Қонуни тасдиқланди. Шу билан мамлакатимизда фермерчилик муносабатларини ривожлантириш ва уларнинг фаолиятини ҳуқуқий муҳофаза этиш каби масалалари ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамланиб қўйилди. 2004 йилнинг 1 ноябр ҳолатига Ўзбекистонда 104,1 мингта фермер хўжаликлари мавжуд эди [15]. Уларнинг фаолияти иқтисодиётимиз таркибида, ишсизлик муаммосини ҳал этишда, ички бозорларни товар ва хизматлар билан тўлдиришда, аҳолининг турмуш даражасини яхшилашда муҳим омил бўлиб хизмат қилди.

2005 йил давомида вилоятда айрим туманлар мисолида таҳлил қилганимизда фермер хўжаликларини ташкил қилиш ҳисобига Ангор туманида 173 та; Бандихон туманида 140 та; Бойсун туманида 157 та; Денов туманида 458 та; Жарқўрғон туманида 481 та аёллар учун янги иш ўринлари ташкил қилинди [16]. Вилоят миқёсида эса фермер хўжаликларини ташкил қилиш ҳисобига аёллар учун 4233 та иш ўрни ташкил қилинди. Шунингдек, вилоятда 2005-2007 йилларга мўлжалланган хотин-қизларни иш билан таъминлашнинг ҳудудий дастури буйича 2005 йилнинг биринчи ярмида паррандачиликни ривожлантириш, янги иш ўринлари яратишни кўпайтириш мақсадида уй меҳнати ташкил қилиш орқали 92 та янги иш ўринлари яратилган. Шундан 73 таси аёллар учун ташкил қилиниб, вилоятдаги корхона ва ташкилотлар томонидан 6364 та парранда, жумладан 3372 та жўжа вақтинча банд бўлмаган аҳолига тарқатилиб, 215 килограмм гўшт маҳсулоти, 36,8 минг дона тухум етиштирилиб ижобий натижаларга эришилди [17].

Ҳукуматимиз томонидан аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш, уларга кўмаклашиш, хотин-қизлар меҳнатини ижтимоий муҳофаза қилиш ва белгиланган имтиёزلардан фойдаланиш, имтиёзли кредитлар бериш борасида жиддий эътибор берилганлигини кўрамыз. Хусусан, 2006 йилда қишлоқ хўжалигида фаолият олиб бораётган хотин-қизларга наслдор соғин сигирлар сотиб олиш ва сутни қайта ишлаш учун 2 нафар аёлга 28,5 миллион сўм (Меҳнат бандлиги жамғармаси томонидан 4 нафар аёлга 13,6 миллион сўм) миқдорида имтиёзли

фоизларда кредитлар ажратилди [18]. Шу жиҳатдан, ушбу йилда фермер хўжаликларни ривожлантириш ҳисобига 3225 нафар аёл иш билан таъминланди [19]. Бундан кўриниб турибдики, давлатимиз томонидан қишлоқ ҳудудида яшовчи хотин-қизлар учун уй шароитидан ажралмаган ҳолда меҳнат қилишлари учун қулай шарт-шароитлар яратиб бериш йўлга қўйилди. Бу эса, уларнинг турмуш тарзи, моддий фаровонлиги, иқтисодий аҳволининг яхшиланишига сабаб бўлиб, вилоятда аёлларни иш билан таъминлаш борасида амалга оширилган ислохотларнинг самараси ошганлигини кўради.

Хулоса. Юқоридагилардан келиб чиқиб, воҳада хотин-қизлар манфаатларини муҳофаза қилиш асосий вазифалардан бирига айланган. Аёлларни иш билан таъминлаш, ижтимоий ҳимояга муҳтож хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг турли соҳада саводхонлигини ошириш масалаларига эътибор қаратилиб, хотин-қизлар учун янги иш ўринлари яратилди. Хотин-қизларнинг фермер хўжаликларида олиб борган меҳнатлари натижасида чорвачилик ривожланишида ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштиришда, қишлоқда тадбиркорлик соҳасида ҳам аёллар улуши ортди. Натижада эса уларнинг оиладаги, жамиятдаги мавқеи янада мустақамланди ҳамда хотин-қизларнинг турмуш тарзи ўзгаришига олиб келди.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 й., 4-сон, 71-модда; Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 1995.

2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999 й., 3-сон, 72-модда; Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 1999.

3. Иномова С.Т. Эъзозли аёл иқболи. – Т.: Ўқитувчи, 2005. – Б. 8.

4. Рахматова Н.М. Ўзбекистонда тадбиркорлик ва унда хотин-қизларнинг ўрни ва роли ҳақида баъзи мулоҳазалар // ”Ўтмишга назар / Взгляд в прошлое / Look to the Past. №6 (2020). Doi <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-6>

5. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 103-варақ.

6. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2658, 170-варақ.

7. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й., 21-сон, 251-модда; 2014 й., 29-сон, 356-модда.

8. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2658, 87-варақ.

9. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2260, 112-варақ.

10. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 466-иш, 57-варақ.

11. Chorievna J. S. Livestock Reforms in Surkhandarya // Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences. – 2022. – Т. 4. – С. 68-70.

12. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 1476-иш, 27-варақ.
13. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2660-иш, 170-варақ.
14. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2158-иш, 1-варақ.
15. Жўраев Ф. Қишлоқ хўжалик корхоналарида ишлаб чиваришни ташкил этиш. – Т.: Ўзбекистон журналистлар ижодий уюшмасининг “Истиклол” нашриёти, 2004. – Б. 338.
16. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2660-иш, 123-варақ.
17. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 465-иш, 162-варақ.
18. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2658-иш, 175-варақ.
19. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 2658-иш, 169-варақ.
20. Жумаева Ш. Сурхондарё вилоятида чорвачилик соҳасининг ривожини // ЎзМУ хабарлари (Ижтимоий-гуманитар фанлар туркуми). 2022 №10/7. – Б. 8-10.
21. Хужаназаров А.З., Алламуратов Ш.А. Система здравоохранения в Узбекистане: проблемы и реформы //Бюллетень науки и практики. – 2021. – Т. 7. – №. 2.
22. Жумаева Ш. Мамлакатимизда чорвачилик соҳасида амалга оширилган дастлабки ислохотлар (Сурхондарё мисолида) // Таълим ва инновацион тадқиқотлар. 2022 йил - № 7. – Б. 10-13.
23. Allamuratov S. A., Dzhuraeva U. C. IRRIGATION AND RECLAMATION WORKS IN THE SURKHAN OASIS //Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL). – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 88-95.